

Színház az asztalon

Porladó emlékek

Vasbeton-kagyló

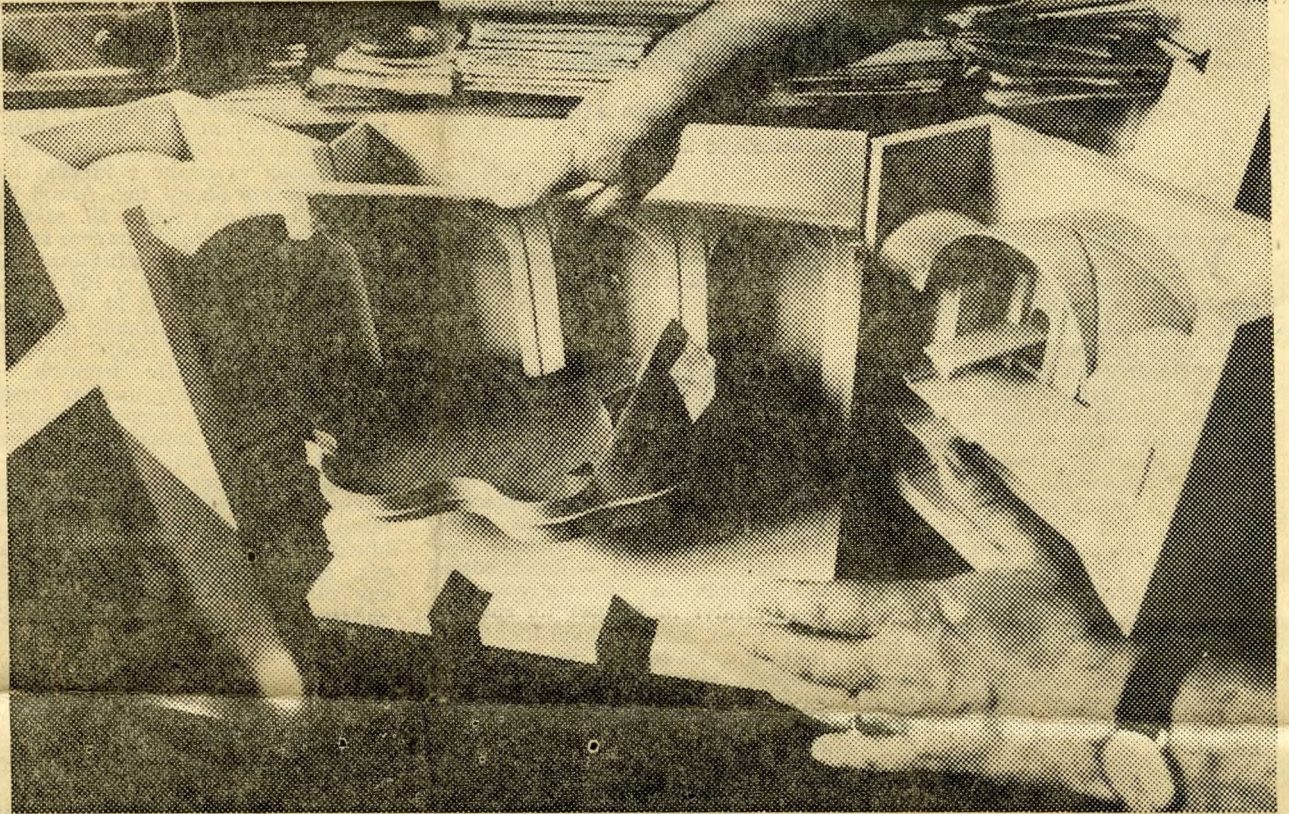
Kempelen Farkasnak, a magyar kultúrtörténet egyik legeredetibb egyéniségének, a politizornak és természetbúvárnak emlékét őrzi a budai Várszínház. Pár év múlva a régi — ma még romos — épület helyén modern kamaraszínház kezd meg működését.

Annak a nevezetes napnak, 1790. október 25-ének emlékére, amikor az egykori karmelita kápolna helyén megnyílt a Várszínház — Thália első önálló magyar hajléka — Színház utcának keresztelték el a Várnak ezt a macskaköves utcácskáját.

II. József idején, 1784-ben Pozsonyból Budára helyezték át a „politikai és kamerális dicasteriumokat”, a kormányzói főhatóság hivatalait. A hivatalnokok, akik az élénkebb, pezsgőbb pozsonyi élethez voltak szokva, hamarosan panasszal fordultak az uralkodóhoz: üres órákat Budán nem tudják mivel kitölteni. Ekkor határozta el II. József, hogy a feloszlott karmelita rend kápolnáját, amelyet 1692-ben a törökuralom után építettek, színházteremmé alakíttatja át.

A budai magyar színjátszás nyomai valamivel előbb is fellelhetők. A Várszínház megnyitása előtt harminc évvel működtek már kisebb-nagyobb társulatok. Bayer József, a magyar színjátszás első időszakának krónikása jegyezte fel, hogy 1760-ban a Vörös Sün mulatóban, később a Fehér Keresztben mutattak be „ex tempera (rögtönzött) darabokat, gyermekelőadásokat és marionett-játékokat”.

Szervezett magyar színházi életről azonban ebben az időben aligha lehetne beszélni. A magyar színészt diátristának, delectáns aktornak nevezték, több köze volt még a műkedveléshez, mint a művészethez. A színházi épületeket a német komédiások sajátították ki, a magyar diátristák az országutak vándorai voltak. Ekhós szekereiken egyik városból a másikba utazgattak. Kötél-táncosként hirdették magukat, több-

A VÁRSZÍNHÁZ MAKETTJE A TERVEZŐK ASZTALÁN

„Amit ditső ügynek véltem elérni Pest-Budán, az szerentsétlenségem leend”

ször ébresztve szánalmat, mint fogékonyt a művészet iránt.

A magyar színház első igazi üttörője Kelemen László pesti ügyvéd volt, ő gyűjtötte maga köré azokat a fiatalokat, akik a színpadon magyarul akartak megszólalni. Kelemenéket Pest vármegye rendjei pártfogolták, de Buda és Pest városok tanácsa, ellenségesen figyelte próbálkozásait.

Első bemutatkozásuk nem is volt sikeres. Kelemen fennmaradt naplójában így ír erről: „Kutyának való az a societas, mely fenn hordja homlokát, hogy magyar: alkalomkor pedig német beszédben fitogtatja tudományát. Ez esett itt is... Itt e tsendes magánosságú lakószobámban kedvére van lelkennek elandalodni e szomorú körülmények felett. Amit ditső ügynek véltem elérni Pest-Budán, az szerentsétlensége leendett úgy Társaságomnak, miként könnyedén hívó magamnak. Vajha Váradon máskülönb lenne!”

A Várszínház megnyitó előadásán Simai Kristóf piarista szerzetes vígjátékát, „z Igazházat játszották.

Sikerről, elismerésről még hosszú ideig nem lehetett beszélni. Túlságosan lassú volt a város magyarosodásának folyamata. (Bayer: „Pest lassú, de következetes magyarosodásáról már örömmel emlékezett meg az 1832-ben keletkezett Társalkodó is. Pest város tanácsa magyarul vezette jegyzőkönyveit. A városi őratornyból magyar örköszöntés hangzott le, s a katonai fölváltó-jelt az éji őrök még odaát Budán is magyarul kiáltották... Az ifjúság körében néhányan elhatározták, hogy aláírási ívet bocsátanak ki, melyben mindenki neve

aláírásával kötelezze magát, hogy a szépem előtt a magyar nyelvet fogják társalkodási nyelvvé tenni. A kezdeményezést oly siker koronázta, hogy néhány nap alatt 53 ifjú írta alá az ívet.”)

Zöllner Fülöp volt a Várszínház első bérlője, aki annak ellenére, hogy a város is szubvencionálta, egy esztendőnél nem bírta tovább. Utóda, Hölzl, már valamivel tovább állta a sarat, és 1826-ig bérelte a Várszínházat. A csődjéről szóló roppant iratcsomó az Országos Levéltár színházi aktái között ékes szavakkal beszél bukásának részleteiről.

A bukások és a sok értetlenség, gáncs ellenére újra meg újra feltámadt a színház. Jeles művészek játszottak itt: Megyery, Egressy, Lendvay, Fánchy, Szentpétery, Déryné, Kántorné. 1835. február 27-én Kassa

mennezzettel fedték el, az oldalcsarnokokat is beépítették, itt voltak a színház páholyai. A színpadot a kápolna oltára előtt helyezték el, s az oltár rész öltözőül szolgált.

Egykorú feljegyzés híven varázsolja elénk a Várszínház képét a megnyitás napjaiban:

„1200 nézőt fogadott magába. Hosszúkas termében három emelet volt, az első és második csak páholyokkal (szám szerint 33-mal); a harmadikon középtűt zártzsekekkel, jobbra és balra pedig karzati ülőhelyekkel. A földszinten jobbra öt-öt páholy volt. Az udvari páholy az első emeleten, a színpadtól balra esett. A húszas években kezdtek a szokásos mécsesek helyett Argond-féle lámpákkal világítani.”

Az új színház egyelőre még csak a tervezők asztalán látható. Előbb az

egykori karmelita kolostort építik fel, amely három oldalról fogja körül a Várszínházat. Az egykori kolostor földszintjén és első emeletén helyezik el a Színháztudományi Intézetet és a Színház történeti Múzeumot; a második emelet: a Várgondnokság.

A Várszínház újjáépítéséhez a jövő év végén kezdenek hozzá, de az elképzelések már most is pontosan kirajzolódnak: a templomi teret eredeti állapotában adják vissza, s benne, mint önálló alkotóelem kap majd elhelyezést a vasbeton-kagyló nézőtér, amely 350 néző befogadására alkalmas. Amikor a látogató belép az ódon-új színházba, nyilván elsodálkozik a látványon: a földszintről két lépcső vezet fel a vörös velúr kiképzéssel ellátott nézőtérre, ahol kényelmes fotelszéksorok lesznek.

A Kempelen Farkas-féle elképzeléssel ellentétben a mostani tervezők a színpadot a régi szentély keretében helyezik el, míg az öltözőket és a színház egyéb kiszolgáló helyiségeit az egykori kolostorban.

A tervezők — Vajda Ferenc, Mőzer Pál, Kékesi László és a hangmérnök Lohr Ferenc — elmondották, hogy valamivel gyengébb akusztikája lesz az új színháznak, mint egy modern, eredetileg is színházi helyiségnek szánt épületnek lenne. Itt azonban azt tartották szem előtt, hogy megőrizték a barokk tér eredetiségét, s ugyanakkor biztosítsák a színházi előadások számára a legalkalmasabb teret.

Hogy melyik színházunk kamaraszínháza, vagy pedig egy leendő új társulat kap-e majd itt elhelyezést: ezt még nem döntötték el.

BÁNOS TIBOR

Ha a gyerekek elmennének.
Színes, szélesvásznú
csehszlovák—jugoszláv film
Korhatár nélkül megtekinthető

Bemutató: július 27.